

Rettslige utviklingslinjer

Forelesning ex.fac. Juss

5.mars 2011

Inger-Johanne Sand

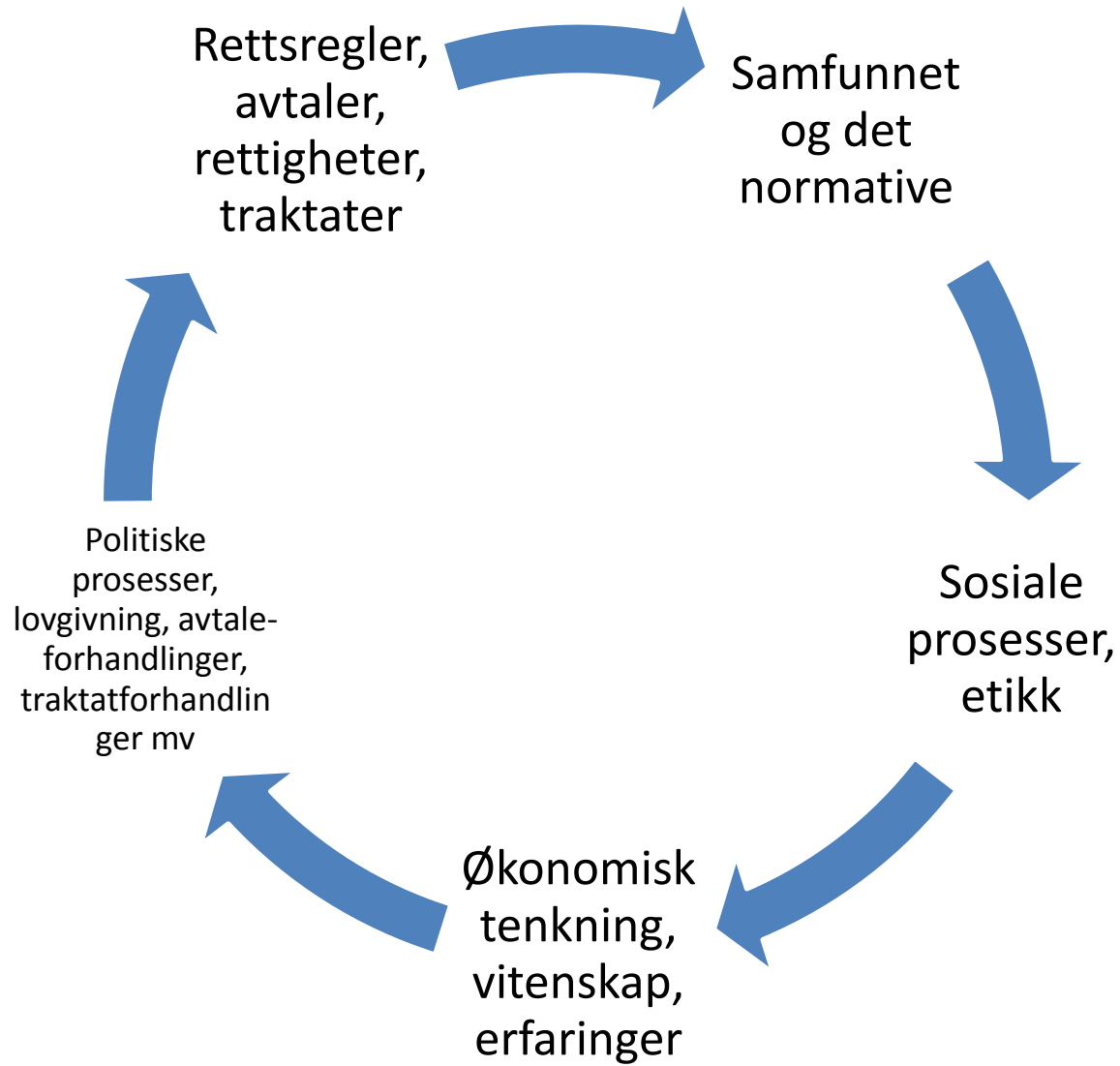
• I. Utgangspunkt for forelesningen :

- I Rettsfilosofi-boken (del A) omtales 3 ulike former for praktisk fornuft – som anvendes i rettslig argumentasjon :
- Hva kan begrunne rettslige normers bindende kraft ?
- *Den skandinaviske rettsrealisme : - det er ikke noe som generelt kan begrunne rettslige normers bindende kraft,*
- *- en åpen og rettspositivistisk tenkemåte, - teksten i fokus,*
- *Den utilitaristiske posisjon: - hva er de samfunnsmessige konsekvenser av anvendelsen av de ulike rettslige normer,*
- *- en samfunnsorientert tenkemåte,*
- *Den kantianske posisjon : - frihetsbegrepet som en grunnleggende verdi,*
- *- en naturrettslig tenkemåte, knyttet til grunnleggende verdier om frihet,*
- *Kan perspektiver fra de tre teoriene kombineres ?*

- **Rettslige utviklingslinjer i moderne samfunn :**
- *Retten består av rettslige normer,*
- *Retten uttrykkes gjennom positivt gitte og autoritative tekster,*
- *Retten sammenheng med grunnleggende verdier: -frihet, rettsstat, demokrati,*
- *Retten er en del av samfunnet, og av dets ulike interesser*

- **Retten som en del av samfunnet :**
- *Retten er en **særlig normativ orden**, - som ivaretar behovet for **normative forventninger** i samfunnet, og som har en **samfunnsmessig begrunnelse**.*
- *Retten **reflekterer** de ulike ideer, interesser, hensyn og rasjonaliteter i samfunnet.*
- *Retten skaper så **en særlig kommunikativ form** i retten,*
- *og en **særlig sosial orden** gjennom valg av ideer, hensyn*
- *Innenfor retten vil det være mange ulike formål, verdier, interesser, og rom for konflikter og uenighet.*

- ***Rettslige utviklingslinjer – retten i samfunnet:***
- *1. Retten i det moderne samfunn preges av at*
  - **den skal ivareta og uttrykke ulike verdier og regulere ulike formål.**
- - Det kan være **uenighet i tolkningen** og bruk av **mangetydige** begreper.
- - **Rettslig pluralisme, rettslig polysentri og betydelig differensiering i språk og begreper.**
- *2. Retten preges av internasjonalisering og av rettslige institusjoner på mange nivåer.*
- *3. Den moderne rett er preget av grunnleggende verdier om frihet, rettsstat og demokrati.*
- *Disse verdiene har en avgjørende betydning for rettens legitimitet.*

- **II. Bakgrunn: Vi har ulike kunnskaper og stiller ulike spørsmål om retten**
  - **på ulike logiske og vitenskapelige nivå :**
- - første nivå: den direkte **rettsdogmatiske** tolkning og anvendelse ved de gitte kilder, - **retten som normativ**,
- - hva er retten konkret ?
- - andre nivå: - systematiseringen av tolkning og rettsanvendelse gjennom **rettskildelære**, utforming av prinsipper og begrepsdannelse, - **metode**,
- - hvordan kan vi finne retten?
- - tredje nivå / hva er retten mer grunnleggende?
- - å se på retten som ulike former for **praktisk fornuft**, gjennom *universelle teorier*,
- - **å se på retten** som en del av samfunn, verdier, språk, som uttrykk for **historisk og samfunnsmessig påvirkning**,
- - hva kan begrunne at vi har rettslige normer ?

- **Systematiske og reflekterende kunnskaper om retten ut over det rettsdogmatiske :**
- - *rettsfilosofi* – retten som praktisk fornuft og *erkjennelse*, hva konstituerer retten som praktisk fornuft, - teoretisk,
- og retten og dens forhold til grunnleggende *verdier*,
- - *rettsteori* – teorier om forholdet mellom *retten, individer, samfunnet og grunnleggende verdier*, - teoretisk, og hva som *konstituerer retten* som en del av samfunnet,
- **Kunnskaper om retten utenfra – fra samfunnet :**
- - *rettssosiologi* – hvordan retten skapes av samfunnet, og hvordan den påvirker samfunnet, - empirisk og teoretisk,
- - *rettsøkonomi* – hvordan økonomisk teori og praksis påvirker retten, - empirisk og teoretisk,
- - *rettshistorie* – historisk oversikt over rettens utvikling over tid og som en del av samfunnet, - historisk,
- - *rettspolitik* – retten som resultat av demokratisk lovgivning, og om hvordan retten kan endres gjennom videre lovgivning,

- **Hvorfor ser vi retten fra ulike perspektiver ?**
- - retten som **et særlig og selvstendig (autonomt) kommunikativt og normativt system**, - de rettslige normene formuleres **internt**, - **rettsanvendelsen**,
- - **retten som en del av samfunnet**, og dermed knyttet til ulike formål og oppgaver i samfunnet,
- - hvilke konsekvenser har rettsregler på ulike områder?
- - retten knyttet til andre særlige former for kommunikasjon i samfunnet, (som for eksempel vitenskap, økonomi)
- - retten som **knyttet til noen grunnleggende verdier** om **individenes frihet** og ivaretagelse av denne, - også **rettssikkerhet**,
- - **rett, etikk**, moral, - sammenfallende eller ulike prosesser
- - retten som **knyttet til en demokratisk og politisk styring** av lovgivningsprosessene, - **rettspolitikk**,

- **I moderne samfunn har retten bidratt til å uttrykke og institusjonalisere noen helt sentrale verdier:**
- - grunnleggende frihets-rettigheter for individene,
- - demokrati,
- - rettsstat, rettssikkerhet, uavhengige domstoler,
- Vi kan knapt tenke det moderne samfunn eller den moderne retten uten disse verdiene og de institusjonene de har vært med på å utvikle.

- Men retten uttrykker også **andre mer spesifikke sosiale, økonomiske og andre formål** i samfunnet :
- - *beskyttelse av miljøet, - regulering av effektiv konkurranse, - fordele og sikre sosiale og helse-rettigheter, - regulere bruk av medisinsk bioteknologi mv.*
- Dette er samfunnsmessige formål **som kan stå i motsetning til hverandre.**
- Det kan være **ulike syn på avveininger mellom slike formål og etiske grunn-verdier.**

III. Retten som en del av det moderne og kommunikativt differensierte samfunn.

Forholdet til andre kommunikasjoner :

- **Hva er retten? Rettens funksjon : å produsere og stabilisere normative og kontrafaktiske forventninger,**
- - i motsetning til faktiske forventninger om hva som vil skje.
- - Det vil si rettslige normer som gjelder selv om de ikke alltid følges, og selv om vi ikke alltid har kunnskap som kan støtte dem,
- - Rettslige normer bidrar til å koordinere og strukturere samfunnet,
- - I rettsanvendelsen tar vi beslutninger.
- - Rettslige normer innebærer at konflikter kan løses også når partene ikke er enige.
- Retten er en særlig selvstendig måte å kommunisere på.

- **Den rettsteoretiske og rettssosiologiske tradisjon:**
- Grunnleggende spørsmål :
- - *det moderne samfunns differensiering* i en rekke ulike samfunnsmessige formål og teknologier, (Max Weber)
- - og hvordan den rettslige regulering påvirkes av det,

- **Retten som uttrykk for flere former for fornuft :**
- - ulike former for ***formåls-rasjonell fornuft*** (retten skal bidra til å realisere ulike sosiale og økonomiske formål og oppgaver i samfunnet), (instrumentelt)
- - ***etisk og politisk*** tenkning i samfunnet, - verdiforankring
- - ***praktisk-moralsk tenkning***, for den enkelte, (Jürgen Habermas)
- I det moderne samfunn er det ofte uenighet om hva som er ***moralsk og etisk*** forsvarlig,

- **Sentrale systemer for generalisert og differensiert kommunikasjon i samfunnet (Niklas Luhmann):**
- - den rettslige kommunikasjon,   - rett ,
- - den politiske,   - makt,
- - den økonomiske,   - penger
- - den vitenskapelige,   - sannhet,
- - den massemediale,   - nyheter
- - den religiøse osv.....   - tro,
-
- Hver kommunikasjonsform har en særlig funksjon.
- De fungerer i samfunnet i interaksjon med de øvrige.
-
- **Rettsens oppgave er å ivareta normative forventninger på en særlig institusjonalisert måte (lover, kontrakter osv).**

- En viktig del av rettens funksjoner ligger i **samspeilet mellom rett, politikk, etikk, vitenskap, økonomi osv.**
  - Rett – politikk   - lovgivning,
  - Rett – økonomi   - kontrakter
  - Rett – vitenskap   - premisser for lov og dom,
  - Rett – etikk   - rettens grenser,
-
- Her sees retten utenfra.
  - Når vi ser retten i relasjon til andre oppgaver, kommer det tydeligere frem hva som er rettens oppgaver, og hva som er andre institusjoners og kommunikasjonsmåters oppgave.
  - Det er lettere å **se grensene for hva den rettslige kommunikasjonen kan og ikke kan.**

- **Eksempler på lovgivning og ulike språk:**
- **Offentlighetsloven, § 2** "Forvaltningens saksdokumenter **er offentlige** så langt det ikke er gjort unntak i lov....."
- **Pasientrettighetsloven § 4-1** "Helsehjelp kan bare gis med **pasientens samtykke** med mindre det foreligger lov hjemmel eller annet gyldig rettsgrunnlag....."
- **Bioteknologiloven § 1-1** "Formålet med denne loven er å sikre at medisinsk bruk av bioteknologi utnyttes **til beste for mennesker** i et samfunn der det er **plass til alle.**"
- **EUs patent på liv direktiv, Art.3**
- "Patenterbare i henhold til dette direktiv er nye **opfinnelser**, der beror på **opfinderaktivitet**, og som kan anvendes **industrielt**, også selv om de vedrører et produkt, der **består af eller inneholder biologisk materiale**, eller en **fremgangsmåde** til frembringelse, behandling eller anvendelse af biologisk materiale".....
- **EØS-avtalen art.11 – fri bevegelse av varer, tjenester, mv**
- "Kvantitative importrestriksjoner og **alle** tiltak med **tilsvarende virkning** skal være forbudt mellom avtalepartene."

IV. Rettens kompleksitet, endringsprosesser, mangetydighet og uenighet :

- **Rettens kompleksitet :**
- - retten ekspanderer og regulerer stadig flere og ulike områder som skal fremme ulike formål, verdier og hensyn,
- - **de ulike formål og rettsområder griper inn i hverandre i et komplekst samspill,**

- Eksempelvis, regulering av :
- - internasjonal handel og helse / miljø,
- - sosiale rettigheter, - familierett, - barnerett,
- - klima og forurensning, - handelsrett,
- - økonomisk kriminalitet, - effektivitet / rettssikkerhet,
- - medisinsk bio- og genteknologi, - økonomisk vekst og etiske hensyn,

- **Uenighet, motsetninger og endringprosesser:**
- Det vil kunne være ***motsetninger mellom de ulike verdier*** og formål som retten regulerer, og det er ingen gitte løsninger på hvordan slike motsetninger skal løses.
- Samfunnet er inne i ***mange viktige endrings-prosesser*** med hensyn til globalisering, klima, internasjonal migrasjon, internasjonal handel, bruk av nye teknologier, multi-kulturelle samfunn, kulturelle endringer osv. – som det ikke er klare løsninger på, og som det er uenighet om.
- *Retten er ofte med på eller formidler slike uenigheter og endringsprosesser, - og retten er ofte en viktig del av formuleringen av beslutninger om disse.*

- **Retten og det rettslige språk er ikke alltid entydig og likefremt, men ofte mangetydig :**
- **Det språk og de begreper** retten må benytte seg av, kan være sterkt spesialiserte, knyttet til et ekspert-språk,
- Sentrale begreper kan være **mangetydige og vage**.
- Språk og begreper kan være ideologisk preget.
- Språket kan også være retorisk preget.
- **Retten må regulere stadig mer kompliserte og spesialiserte forhold,**
  - - som reguleringen av nye teknologier som krever et spesialisert språk,
  - - og som kan ha usikre konsekvenser, som det kan være vanskelig å forholde seg til juridisk,
  - - det kan være betydelig **uenighet og konflikt** om det som reguleres rettslig. Retten kan bli en del av konfliktene.
- Mange rettslige tekster er i dag skrevet for et **internasjonalt og mangekulturelt** publikum som leser dem i hver sin kontekst.

Betydningen av hermeneutisk teori og sammenheng i språket

:

- Teorier om retten i samfunnet, (Luhmann, Teubner)
- Språklige teorier, (Gadamer)
- Normative teorier om retten i samfunnet, (Habermas)

- Flere av disse teorier er knyttet til **hermeneutikkens innsikter i hvordan språk, kommunikasjon og forståelse etableres og fungerer.**
- Forståelse og meningsdannelse utvikles gjennom det **språket** vi har til disposisjon.

- **Enhver forståelse og ny situasjon vil uvegerlig preges av den forforståelse og de meningshorisonter vi bringer med oss gjennom språket.**

- **Ulike former for legitimitet og rettferdighet – på ulike rettsområder :**
- - i de interne rettslige operasjoner, i rettsanvendelsen, (rettssikkerhet) (**utvekslings-rettferdighet**) (balanse),
- - for retten som en del av samfunnet, - rettens samlede legitimitet, (- **materiell rettferdighet**)
- - legitimitet for retten i forhold til de grunnleggende verdier om **individenes frihet** og rettsbeskyttelse,
- - legitimitet i forhold til lovgivning, - **demokratisk legitimitet**,
- - legitimitet i rettsanvendelsen, **uavhengige domstoler**, rettssikkerhet,

- **Rettenns grenser** – vanskelige saker :
- Eksempler :
- - bør retten regulere bruk av genmodifiserte organismer, medisinsk bioteknologi mv, - her regulerer retten teknologier som vi er usikre på virkningene av,
- - bør retten regulere bruk av bioteknologi ved assistert befruktning?
- - krig : kan retten regulere hva som er lov i krig?
- - International Criminal Court: - kan dømme i saker om folkemord og forbrytelser mot menneskeheten,
- - forbud mot tortur, - Guantanamo,

Eksempler :

EF direktiv 98/44 – patent på bioteknologiske opfindelser :

- Art.3
- ”Patenterbare i henhold til dette direktiv er nye **opfindelser**, der beror på **opfinderaktivitet**, og som kan anvendes **industrielt**, også selv om de vedrører et produkt, der **består af eller indeholder biologisk materiale**, eller en **fremgangsmåde** til frembringelse, behandling eller anvendelse af biologisk materiale”.....

Art.4

1. Det følgende kan det ikke tas patent på:

a) plante og dyrearter,

b) essentielle biologiske prosesser for å skape planter og dyr.

.....

Art.5

”**1. Det menneskelige legeme** på alle de forskellige stadier af dets opståen og udvikling og den blotte opdagelse af en del af det, herunder en sekvens eller delsekvens af et gen, **kan ikke udgøre patenterbare opfindelser.**”

”**2. En del av det menneskelige legeme, der er isoleret herfra** eller på anden måde frembragt ved en teknisk fremgangsmåde, herunder **en sekvens eller delsekvens av et gen**, kan udgøre en **patenterbar opfindelse**, selv om en sådan del er identisk med opbygningen i en naturlig forekommende del.”

- EØS-avtalen art.11
- **”Kvantitative importrestriksjoner og alle tiltak med tilsvarende virkning skal være forbudt mellom avtalepartene.”**
- art.13
- ”Bestemmelsene i artikkel 11 og 12 skal ikke være til hinder for forbud eller restriksjoner på import, eksport eller transitt som er begrunnet ut fra hensynet til offentlig moral, orden og sikkerhet, vernet om menneskers og dyrs liv og helse, plantelivet, nasjonale skatter av kunstnerisk, historisk eller arkeologisk verdi eller den industrielle eller kommersielle eiendomsrett. Slike forbud eller restriksjoner må dog ikke kunne brukes til vilkårlig forskjellsbehandling eller være en skjult hindring på handelen mellom avtalepartene.”

- **Ytringsfrihet :**

- **Gr.l.§100**

- ”Trykkefrihed bør finde Sted.

Ingen kan holdes retslig ansvarlig for at have meddelt....med mindre det lader seg forsvare op imod Ytringsfrihedens begrundelse i Sandhedssøgen, Demokrati og individets frie Meningsdannelse.....

Frimodige Ytringer om Statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden Gjenstand, ere Enhver tilladte.....”

- **EMK art.10**

- ” 1.Enhver har rett til ytringsfrihet.....
- 2.Fordi utøvelsen av disse friheter medfører plikter og ansvar, kan den bli undergitt formregler, vilkår, innskrenkninger eller straffer som er foreskrevet ved lov og som er nødvendige i et demokratisk samfunn av hensyn til den nasjonale sikkerhet, territoriale integritet eller offentlige trygghet.....”

V. Differensiering og variasjon av rettens former

- **En formell rettslig rasjonalitet : (rettsstat)**
  - faste kriterier, - retten formuleres slik at den skal kunne forstås uten å vise til noe utenfor seg selv, (straff, prosess, kontrakt)
  - klart skille mellom staten og private aktører,
- **En materiell rettslig rasjonalitet : (velferdsstat)**
  - retten knyttes til oppnåelsen av bestemte samfunnsmessige formål, også ved bruk av kunnskapsbaserte standarder, (forvaltningsrett)
  - en sterk og samfunnsmessig orientert stat,
- **En refleksiv rettslig rasjonalitet : (kunnskaps- og risikosamfunn)**
  - *retten må koordinere en rekke forskjellige formål eller virksomheter,*
  - *og uten at det er noen klar konsensus for hvordan de skal koordineres i forhold til hverandre,* (miljørett, sosialrett)
  - selv-regulering, - forhandlinger, - **prosedural rett,**
- **Å regulere åpenbare dilemmaer og motsetninger:**
  - det erkjennes at de forhold som skal reguleres og koordineres, byr på reelle motsetninger som ikke bare kan harmoniseres gjennom fortolkning eller forhandling, og der det ofte vil mangle en bakgrunns-konsensus i samfunnet for å foreta valget, (EU-rett, WTO-rett)
  - retten regulerer betydelige konflikter i samfunnet,
  - ansvar knyttet til å være jurist,

- **Formell rettslig rasjonalitet :**
- Retten bygger på faste kriterier eller begreper, og forutsettes formulert slik at den skal kunne forstås uten å vise til noe utenfor seg selv.
- Den bygger på et klart skille mellom offentlig og privat sektor.
- Eks.: prosessretten, ”kontrakter skal holdes”.

- **En materiell rettslig rasjonalitet :**
- Retten anvendes til å oppnå bestemte samfunnsmessige formål. Kunnskapene om og oppnåelsen av disse formålene peker ut over retten selv.
- Retten regulerer samfunnsmessige prosesser på en relativt direkte måte.
- Eks.: velferdspolitisk lovgivning, formåls-lovgivning, -forurensningsloven, likestillingsloven, sosialtjenesteloven mv

- **En refleksiv rettslig rasjonalitet :**
- Retten regulerer områder med flere og konkurrerende formål som skal koordineres, og uten at det alltid er noen klar konsensus for hvordan de ulike formål skal avveies i forhold til hverandre.
- Retten bruker **en prosedural regulering** der det sentrale er **hvordan** beslutningene fattes, og **hvilke organer eller aktører** som skal ta dem.
- **Delegasjon av mer ansvar til aktørene selv.**
- Selv-regulering.
- Eksempler: - pasientrettighetsloven, plan- og bygningsloven,

- Eksempel på formålslovgivning med flere formål som også kan kollidere :
- **Genteknologiloven § 1** ”Denne loven har til formål å sikre at framstilling og bruk av genmodifiserte organismer og framstilling av klonede dyr skjer på en etisk og samfunnsmessig forsvarlig måte, i samsvar med prinsipper om bærekraftig utvikling og uten helse- og miljømessige skadevirkninger.”
- **Bioteknologiloven § 1** ”Formålet med denne loven er å sikre at medisinsk bruk av bioteknologi utnyttes **til beste for mennesker** i et samfunn der det er **plass til alle**. Dette skal skje i samsvar med prinsipper om respekt for menneskeverd..... og uten diskriminering basert på **de etiske normer** nedfelt i **vår vestlige kulturarv.**”
- **Konkurranseloven § 1** ”Lovens formål er å fremme konkurranse for derigjennom å bidra til effektiv bruk av samfunnets ressurser. Ved anvendelse av denne lov skal det tas særlig hensyn til forbrukernes interesser.”

VI. Rettens internasjonalisering

- Den faktiske globalisering og internasjonalisering – statene blir stadig **mer faktisk avhengige av hverandre** gjennom handel, kulturell utveksling, telekommunikasjon, miljø- og klimaendringer mv.
- Det er dermed et **økende behov** for å løse felles problemer.
- Nasjonalstatene er forpliktet av :
- stadig **flere og mer omfattende traktater**.
- Traktatene inneholder **mer rettslig forpliktende** formuleringer og har oftere bestemmelser om domstoler eller andre håndhevelsesorganer enn tidligere.
- Et **ønske om flere felles regler** – ut fra noen felles normer og verdier (menneskerettigheter, handel, miljø)

- **Internasjonale traktater**, med virkning mellom statene,
- **Overnasjonale traktater**, med virkning mellom statene og mellom borgerne direkte, (Grl § 93)
- **Transnasjonal rett** – mellom organisasjoner som ikke representerer offentlige myndigheter direkte, (NGO´er, transnasjonale selskaper),
(også ikke bindende avtaler/forhandlinger mellom repr. for myndigheter,)

- **Rett og lovgivning på flere nivåer samtidig :**
- - **det nasjonalstatlige,**
- - **det regionale / EU / EØS** - handel, miljø, sosial,
- - **og det overnasjonale,** - ECJ, EFTA-domst.,
- **EMK / EMD – menneskerh.,**
- - **det internasjonale,**
- - FN, - krig / fred, flyktninger, mrh.,
- - ICJ, ICC,
- - WTO, - handel,
- - Kyoto, - klima og miljø,
- - **det transnasjonale,** - finans, handel, arbeidsrett,
- - standardisering,

- det **nasjonalstatlige** nivå: - **generell** lovgivn.kompetanse og demokratisk representativitet, men manglende internasjonalt ansvar,
- det **europaiske** nivå: - stadig flere kompetanser,
  - - **delvis overstatlig myndighet**,
  - - overlapper det nasjonale,
  - - **fungerende og effektive** admin og domstoler
  - - flere uløste problemer i koordinering mellom nivåene, - "hva skal styres hvor",
- det **internasjonale** nivå: - sektorielle traktater,
  - - traktater med **økende internrettslig betydning** (handel, miljø, menneskerettigheter),
  - - stadig mer forpliktende, bruk av domstoler,
  - - **internasjonal harmonisering**,
  - - **fragmentering av retten** : - uløste problemer mellom handel, miljø, menneskerettigheter,

- Rettens internasjonalisering med flere **forpliktende internasjonale avtaler og håndhevingsorganer** kan innebære en **fragmentering av retten** – fordi rettsområdene håndheves hver for seg.
- Det kan derfor hevdes at det oppstår **flere parallelle rettslige regimer** for såvel lovgivning som rettshåndhevelse,
- Og der **de rettslige relasjonene mellom regimene ikke alltid er like avklart.**

Eksempler :

- EU-domstolen, - EFTA-domstolen,
- - direkte virkning, - nær direkte virkning,
- WTOs konfliktløsningsorganer: - panel og appell-instans,

- EMD,
- Den internasjonale domstolen i Haag, ICJ,
- FNs menneskerettighetskomiteer,
- Europarådets land-rapporter om menneskerettigheter,
- UNHCRs uttalelser,
- Den internasjonale straffedomstolen, ICC,
- Kyoto-protokollens håndhevingsystemer,

Parallele håndhevingsorganer :

- **Menneskerettigheter :**
- Norsk lov, EMK, FN-konvensjonene,
- Norske domstoler, dept., UDI, UN osv.,
- EMD
- FNs mrh-komiteer, UNHCR.....

- **Handel, konkurranse :**
- Norske domstoler, konkurr.tils., dept.....
- ESA, EU-kommisj., EU-domstolen, EFTA-domst.
- WTOs konfliktløsningsorganer

Eksempler til diskusjon :

- Diskuter EØS-avtalens status som internasjonal avtale, og dens forhold til EU-traktatene, - EØS art.6, 102, 106
- Diskuter forholdet mellom norske domstoler og EFTA-domstolen, og mellom norske myndigheter og ESA,
  - arbeidsgiveravgift, - Vinmon., - statsforetak,
- Forholdet mellom norske domstoler og EMD,
  - RT.2000/1007 – ”skal påverka rettsutvikl. i N.”, - ”og ha et ope forhold til praksis ved Strasbourgdomstolen og andre internasjonale håndhevingsorgan...”
- Forholdet mellom norske myndigheter og EU-kommisjonen,
- Forholdet mellom norske myndigheter og FN, samt dets ulike underorganisasjoner,
  - FN-komiteenes land-rapporter om mrh.,

VII. Rettslig pluralisme

- Både rettslig pluralisme og rettens polysentri er relative begreper som må forstås i bestemte kontekster.
- De anvendes ofte **i kontrast til et begrep om rettens enhet**, dvs. der ethvert rettssystem er internt avstemt og koherent.
- **Flere og ulike rettslige systemer som virker parallelt og samtidig i forhold til den samme gruppe av borgere** (helt eller delvis overlappende).
- Og som derfor kan **inneholde ulike og kolliderende rettslige normer** for de samme tilfelle,
- En antagelse av at kollisjoner mellom regelsystemer og grupper av regler ikke nødvendigvis er et problem.

Eksempler :

- Stater som historisk sett har hatt flere rettssystemer over tid : - sedvanerett, kolonialistiske rettsregimer, nyere lovgivning.
- Stater som bruker flere andre lands rettssystemer som inspirasjon for sitt rettssystem – slik at retten kan få innebygde motsetninger.
- Kombinasjoner av nasjonalstatlige rettssystemer og internasjonale traktater med egne håndhevingsorganer.

Retten polysentri

- Sikter til **variasjoner og mangfoldighet også innenfor det vi ofte betegner som ett rettssystem** (felles lovgiver, offentlige myndigheter, domstoler).
- Den økende eksistens av forvaltningsorganer eller andre domstolslignende organer med en faktisk fungerende autonomi (dvs som sjelden overprøves av domstolene og som derved kan utvikle ulike rettslige standarder).

Eksempler :

- Flere spesialiserte offentlige kontroll- og tilsynsorganer hvis avgjørelser sjelden bringes inn for de alminnelige domstolene.
- Bruk av private voldgiftsordninger.
- Det vil si at viktige deler av rettsutviklingen rent faktisk skjer innenfor spesialiserte sektorer og vil preges av det.
- Rettshåndhevelsen får dermed flere sentra.